

M. Kiss Pál

Két kortárs

Bordy András

(...) A marosvásárhelyi kollégium hagyományos év végi kiállításain mint kisdiák csodáltam meg először az akkor már felsőosztályos Bordy képeit, amint rajztanárunk, Gulyás Károly a szülőknek, látogatóknak lelkesen ismertette kiváló tanítványa rajzkészségét, forma- és színérzékét. Az akkor kiállított 40 akvarell közül egyesekre ma is emlékszem. Falujának, otthonának alakjait festette fonás, szövés, beszélgetés közben, s főleg édesapját és édesanyját örököltette meg többször is, és azokat a kedves falusi legénykéket és leánykákat, akikkel együtt töltötte gyermekkorát. Később is nemegyszer szerepelnek alkotásain. Maga is közülük került ki a Kis-Küküllő menti Héderfájáról (1905-ben született) a vásárhelyi kollégiumba, ott Gulyás Károly nemcsak rajzolni, festeni tanította, hanem ellátta olyan művészi könyvekkel és reprodukciókkal, amilyenekre mi a délutáni művészeti rajzórakon, ahol a jobb rajzosokkal külön is foglalkozott Gulyás, csodálattal néztünk. Elsős korától minden vasárnapot Gulyáséknál töltött — emlékezik Bordy —, s késő estig régi és újabb nagy mesterek alkotásairól magyarázott neki a nagyon lelkes tanár és szenvedélyes nevelő. Bátorító szeretet és sugárzó erőt sugárzott belőle, s ahol csak tehette, segítette tehetséges tanítványait. Valóban jeles mestereket bocsátott útjára, köztük Barcsay Jenőt, Vida Árpádot, Dabóczy Mihályt. A sort folytathatnám azoknak a nevével, akik az ő felejthetetlen óráin telődtek egy életre szóló művészszeretettel. Bordy is közéjük tartozott, hiszen Gulyás attól a pillanattól kezdve figyelemmel kísérte tevékenységét, mikor „eltalálta” egyik pajtását, ahogy elszenderedett a latin grammatika mellett, a másikat, ahogy a fa tetején tanult, többet meg játék közben. Ezek az első karakterábrázolások aztán mind vevőkre találtak az év végi kiállításokon, úgyhogy mire elbúcsúzott a kollégiumtól, közel 70 képből álló kiállításán helyi és környéki vonatkozásban mint kis piktorra néztek már rá. Onnan Budapestre, majd Párizsba ugyanilyen siker kellemes kísérete mellett tette meg útját.

Pesten Rétinél mélyíti ismereteit, majd Párizsban egy éven át a Julien-Akadémiát látogatja az ifjabb Lovrens növendékeként. Figyelte

Párizs nyüzsgő életét s itt érezte meg a fiatalság ösztönösségével, hogy mi izzik a művészet kohójában, de szorgalmasan látogatta a múzeumokat és kiállításokat is. 1929-ben nagy elismerés számára, hogy önarcképével részt vehet a párizsi Societé des Artistes Français őszi tárlatán. Egy év múlva Pesten Rudnaynál folytatja főiskolai tanulmányait olyan sikerrel, hogy 1931-ben elnyerte annak az Akvarell Kiállításnak a nagydíját, amelyet éppen az erdélyi Barabás Miklós emlékére rendezett a Képzőművészeti Társulat.

A legnagyobb lendület derekán, külföldi siker és hazai elismerés közben tér vissza Marosvásárhelyre, ahol rövid idő alatt Marossszék keresett festőjévé válik. Kézről kézre adják a megrendelők. Képei eljutnak Bukarestbe is. Gulyás Károly megérhette kedves tanítványa nagy sikerét. Arcképeinek, élet- és tájképeinek legjobbjai csaknem egészen a falusi életről és tájról készült vallomások. Mint annak idején sokan művésztársai közül, úgy ő is visszavonult szülőfalujába, Héderfájára, s apja portájához toldott tágas műtermében nyugodt körülmények között alkotott. Felnőtté cseperedett egykori játszótársai büszkék voltak rá. Bordy meg boldog, ha együtt lehet velük, hiszen megjelenésük mint festőnek a friss hatást, élményt jelent. Földművesek, parasztok és élettársaik közül hány és hány elevenedik meg ecsetje nyomán! A gyermekeiket szelíd mosollyal tápláló anyák, napsütötte, keményarcú férfiak, akik a fény dús özőnében sem veszítik el komolyságukat. A lélekábrázolás remekei. Mélyen vésődnek a néző emlékezetébe Jókedvű Jóska, s a kis kucsmás, sokszor liláskékre fagyott arcú legénykékről, feleségéről, szüleiről munka és pihenés közben festett portréi. A kedves kis szobában, ahogy beesik a napfény a túllfüggönyön át, a színek varázsa, játéka még beszédesebbé teszi akvarell és olajképeit. A piros fejkendő reflexeit éppen olyan játsszi könnyedséggel festi egy hamiskás arcon, mint a kendőjét igazgató lány arcmásának színpompáját. A karoszekben ülő édesanyja portréjának alaptónusa viszont leheletrózsaszín, amelyen egyetlen szürke színnel plasztikusan alakította ki az alakot. Ez a kép talán a legérettebb megoldás az egyréteggel készült akvarellek között.

Bordyt már ekkor a legjelesebb hazai akvarellfestők között emlegetik, aki párás színeivel, az ábrázolás könnyedségével megtartja ennek a technikának sajátosságát, mégis egyénivé fejlesztí azt. Akvarelljein a festék erősen híg állapotban, minden aláfestés nélkül kerül a papírra,

rendkívül finom tónus- és színátmenetekkel. Színt színre mosva, a rajzpapír szívós textúráját a végsőkéig próbára téve hoz ki gyöngyház fényű, irizáló árnyalatokat. A lazúros jelleg megóvása érdekében mellőzi a fedőszínek használatát. Különösen finom atmoszféra és árnyhatások kifejezésére alkalmas ez a megoldás. A rajz a foltokkal együtt születik s azokban él. Ezzel akravelljei könnyed hatásúak s a néző azt hiheti, hogy percek alatt készültek. Ez a pillanatnyiség sajátos bájt kölcsönöz alkotásainak. Pedig portréinál először hosszan ismerkedik a modellel, csak azután készíti róluk több színvázlatot.

Rajztudása, színérzéke, biztos megfigyelőereje nagyméretű akvarelljein is érvényesül s egyéni technikával párosul. Kedves mesteréről, Gulyásról, s kisgyermekét karján tartó feleségéről, Iluról festett portréi e korszakának kimagasló alkotásai. Minden alakján, minden fején nyugalom és harmónia uralkodik.

Tájképei az erdélyi fennsík levegőjét árasztják, mindig a helyes színi élmény hitelességével tolmácsolják a művész hangulatát. Az értő szem észreveszi bennük az időjárás változását, az év- és napszakok jellegét, a kedélyhullámzások jeleit. Ihletett kapcsolatot talál ember és természet között. Festészete nem epikus vagy drámai, hanem lírai jellegű. Kritikusai szerint a legmélyén Áprilyval rokon.

Bordy pedagógusként is működött. Előbb a marosvásárhelyi Kultúrpalota néhány termében irányítja a rajz- és festésoktatást, majd a Művészeti Gimnázium tanáráként. Közel harminc évig az 1913-ban alapított képtár igazgatója, egyben a város művészeti életében is vezető szerepet játszik. E sokirányú tevékenység a második világháború idején komoly, felelősségteli feladatot jelentett, különösen amikor rendeletet kapott a képtár kiemelkedő darabjainak (Munkácsy, Paál, Ferenczy Károly, Mednyánszky, Lotz, Nagy István, Fényes Adolf, Dósa Géza, Vida Árpád stb. képek!) elszállítására. „1944-ben naponta kaptam a felszólításokat — írja Bordy —, hogy pakoljam össze a múzeum legértékesebb képeit s indítsam el, ki az országból. Én biztonságba helyeztem mindeniket, a Munkácsy-képet, a Paál László festményeket, mit mondjak, még a festett üvegablakokat is (Torockai Wigand és Nagy Sándor remekei az ún. Tükörteremben) leszedtem, hogy bomba-robbanás, légnyomás nehoggy összetörje. A sepsiszentgyörgyi anyagot elküldték, akkor kellett volna útra tegyem én is a mieinket. A sepsiszentgyörgyi anyag megsemmisült. Mi pedig bármikor gyönyörködhe-

tünk a vásárhelyi múzeum képeiben.” Bordy e nagy fontosságú intézkedéséről szóló rövid híradását kiegészíthetem azzal, hogy az elmúlt év végéig, amíg igazgatója volt ennek az országos viszonylatban is jelentős képtárnak, igen sok és kiváló román és magyar mester alkotásával gyarapította. Szervező és művészi tevékenységét volt kedves tanítványa, az újonnan kinevezett igazgató, Olariu Gheorghe folytatja, aki a város és egész Románia művészetének komoly ismerője, szakértője.

Bordy András marosvásárhelyi munkássága szükségessé tette ottani letelepedését. Új otthonában is többször felkerestem. Csendesebb környezetben, magatervezte műteremmel készült a lakás, ahol a művész már unokákkal is megáldott nagy családjával él. Műtermének ablakából elbűvölő kilátás nyílik a városra, az öreg vártemplomra s körülötte az újonnan restaurált, egykor Borsos Tamás portai követ által épített várra és bástyákra, távolabb a Maros csillogó sávja körül emelkedő modern városrészre s még távolabb az erdélyi havasok előfutáira. Bent, a művészien berendezett szobákban és a műteremben vázlatok, képek sokasága.

1945 után Bordy képeinek tematikája gazdagodik, s egyre gyakrabban szerepel hazai és külföldi kiállításokon. Így Bukarestben, Moszkvában, Budapesten, Varsóban, Új-Delhiben, Kairóban, Damaszkuszban stb. 1950-ben Hegesztő nő c. olajfestményével Állami Díjat nyert. Román és magyar nyelvű újságok méltatják alkotásait, különösen a Vihar után-t, az Erdei titkos összejövetel-t s a Két Bolyai c. képét. Az elsőről az Arta plastica (Képzőművészet) c. művészeti folyóirat 1956. évi II. számában elragadtatással jegyzi meg: „O minunată acvarelă După Furtună” (egy csodálatos akvarell a Vihar után). Az utóbbin a múlt századi tudományos élet egyik sorsdöntő pillanatát eleveníti meg, amikor Bolyai János, a világhírnévű matematikus az abszolút geometria felfedezését jelenti be apjának, aki hitetlenkedve, elhárító mozdulattal fogadja a hírt. Az egyszerűen berendezett szobában a drámai összecsapást érzékelteti a kompozíció. A nagyméretű olajképek mellett táj- és arcképek szép száma jelzi, hogy szinte pihenés nélkül dolgozik. Színes, derűs festményeinek sorát egy-egy önarckép szakítja meg. Időről időre visszatér a kiinduláshoz, megvizsgálja önmagát, kifejezőeszközeinek, ábrázolásmódjának helyességét. Önarcképei éppoly folytonos egységet, időrendi láncot alkotnak, mint víz- és olajfestményei. Önarcképein is anélkül változik, hogy mássá válna. Arcának, karakter-

rének mindvégig jellemzője marad a mérlegelő, vizsgálódó pillantás. Becsületos álláspont: újra és újra szembenéz önmagával és vállalja önmagát.

Legutóbb sepsiszentgyörgyi egyéni tárlatán mutatott be néhányat többéves munkásságának nagy gazdaságából. Mintha egyetlen kerek mondat alkotórésze, szerves egésze lenne, úgy kapcsolódnak egymáshoz képei, olyan simán illeszti egymásba az évtizedek során kiérlelt festői hatásokat. Ezt az egységet, ezt az önmagát folytató és korrigáló ábrázolásmódot csak olyan szigorú következetességgel érthette el, amelyet önarcképei sugároznak. Nem kis feladatot vállalt, hiszen dacolnia kell a modern stílusirányzatok sokaságával. Kiállításának, s általában műveinek tanúsága bizonyítja, hogy törések, szakadékok nélkül is lehet teremteni értékes emberi művet, amely Rilke szavaival élve: „Komoly, egész és igaz.” Képei az élet szépségét, boldog örömét sugározzák ma is. Ha tájképet fest, élményét ugyanazzal a mélyreható együttérzéssel közelíti meg, mintha emberi arcot igyekezne megragadni. Amióta csak festéssel foglalkozik, megsokszorozott erővel dolgozik kompozícióin. „Soha annyira nem éreztem, hogy mi minden vár még rám — írja —, festeni, dolgozni akarok, amíg élek. Egyre jobban magaménak érzem azt a földet, amely annyi csodával ajándékozott meg. Tulajdonképpen csak törleszteni fogom tartozásom és boldog leszek, ha csak egy kis töredékét is viszonzhatom.” — Tiszteletreméltó vallomás! Művészetének kulcsát és hatóerejét ebben a teljes emberi életre figyelő magatartásban találhatjuk meg.

(1973)

Piskolty Gábor

Néhány héttel ezelőtt érkezett a szomorú hír Piskolty Gábor marosvásárhelyi festő haláláról. Az 57 éves korában elhunyt mesternek szinte egész munkássága Marosvásárhelyhez fűződik, ahol rajztanárként is működött. Pályája ugyan Désről indult, Szopos Sándor műtermében szerezte azt az értékes útavalót, amit a kolozsvári és bukaresti főiskolán is — saját bevallása szerint — nagyszerűen értékesített. Mesterei közül Aurel Ciupe, Romul Ladea művészek nevét említette gyakran s a nagybányai iskola képviselőit. Később a kubizmus és expreszszionizmus hatott festészetére.

Már fiatalon a marosvásárhelyi kollégiumban vállalt rajztanári állást, ahol komoly örökség s egyben nagy feladat is várt rá a város művészeti életében oly jelentős szerepet játszó polihisztor rajztanár, Gyulyás Károly távozása után. Rövidesen bebizonyította, hogy művész-pedagógusként is megállja a helyét. A kollégiumban találkoztam először Piskoltyval s az a néhány év, amikor együtt tanítottunk, számomra mindig kedves emlék marad. Fiatalos hévvel beszélgettünk művészi kérdésekről és festeni is együtt kezdtünk. Rövidesen internátusi szobám műteremmé változott. Ma is nagy szeretettel gondolok segítőkész megjegyzéseire, elméleti és technikai tanácsaira, amelyeket művészettörténeti tanulmányaimban is értékesíthettem. Különösen kedvelte akkor a nagyméretű ecsettel zsákvázonra való festést. Első modelünk, az intézet ugyancsak ifjú testnevelő tanára, Horváth András, bírta legtovább a gondos tanulmányozást, majd mások is kedvet kaptak a lefestésre. A szoba ablakából kilátás nyílt az öreg vártemplomra és bástyás környezetére, s a kollégiumba vezető Sáros utcára is. Róluk készültek első városképeink. A természetben látottakat jól értékesítettük egy nyáron a Nagyszébenben töltött vakáció idején. A város ódon utcáiról, műemlékeiről lázas sietséggel festette képeit. Engem főleg a Bruckenthal Képtár gazdag anyaga vonzott. Esténként a múzeumban látottakat értékeltük. E beszélgetéseknek rövidesen ő is nagy hasznát vette az akkori idők igen nehéz vizsgáján, az ún. „capacitaté”-n. Felkészültségére jellemző, hogy ezt is sikerrel tette le, nagy előnyt szerezve az iskolának, mert bizonyos számú „rendes” tanárt kellett alkalmaznia.

Más öröm is érte ez idő tájt, első önálló kiállításának rendezésével. Vakációs időben két tanteremben mutattuk be addigi termését. Asztalosok, útburkolók, kaszafenők, fiákeresek, iskolás tanulók, édesanyák, öreg székely asszonyok szerepeltek képein, színgazdag csendéletek és tájképek társaságában. Az együtt látott műveken értékeltük először addigi munkásságát. Feljegyeztem annak idején a kiállításról az egyik néző véleményét: „Elhisszük, amit láttunk.” Talán a legnagyobb dicséret volt számára ez a megjegyzés. Minden munkája személyes élményből fakadt. A formákkal való játék önmagában nem érdekelte, sokkal inkább a dolog legbensőbb lényege. A harmincas évek kisvárosaiban témái ugyan szokatlanok voltak, megoldásuk meg éppen, mert képein egyre inkább a geometriai leegyszerűsítés, a szer-

kezetet hangsúlyozó kontúr uralkodik. Gyakori a dekoratív, erőteljes színfoltok alkalmazása is. Komoly, becsületos munkával, lépésről-lépésre haladva alakította műveit. Vázlatok, természet utáni tanulmányok egész sorát készítette. Ez az igényesség végigkíséri egész pályáján.

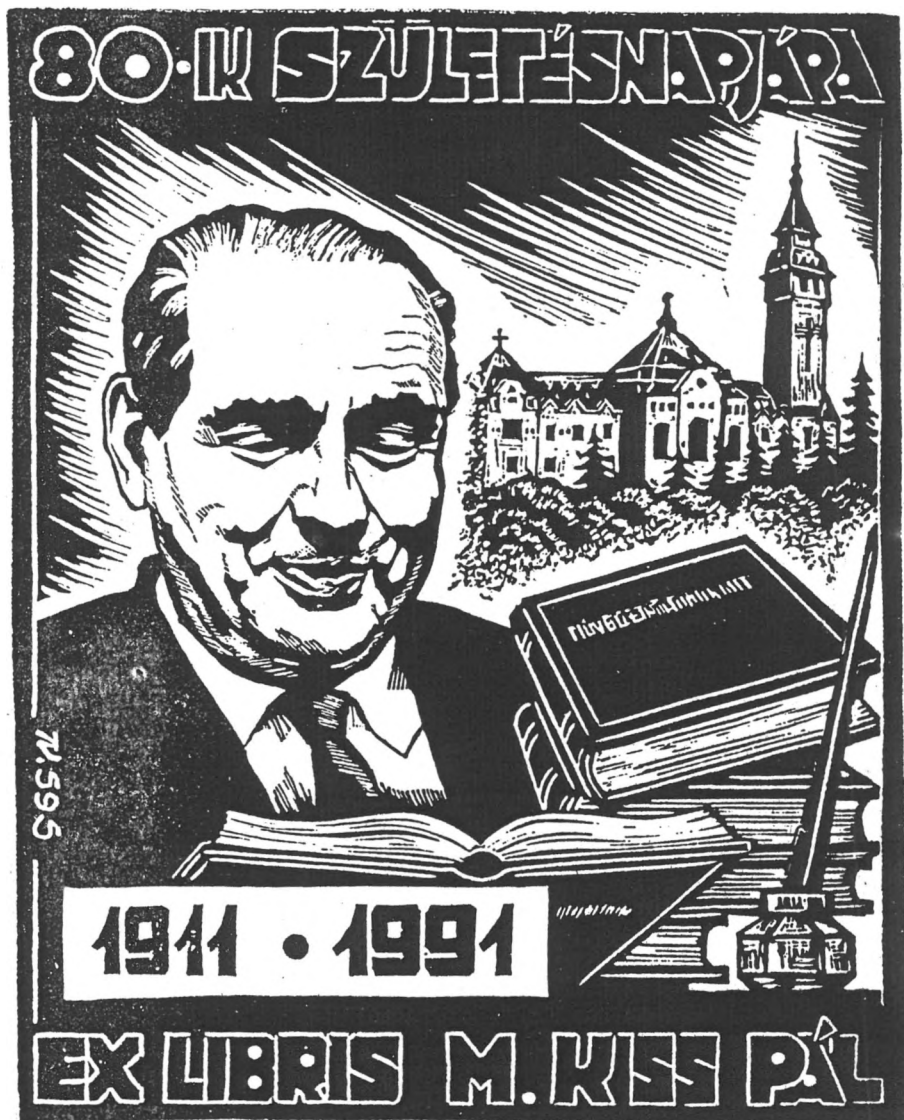
A második világháború után az újonnan alakult marosvásárhelyi művészeti líceumban, 1951—57-ig a városi képtár muzeológusaként működött, majd újra a művészeti iskolában tanít. Egy pillanatra sem hagyta abba ezalatt festői tevékenységét. Sem szeretett családjá, sem kedves iskolája nem akadályozta egyre elmélyültebb művek alkotásában.

„A halál kikerekít” — állapítja meg Babits. Bármilyen emelkedőn szakít is ketté egy művészpályát, abban a pillanatban többnyire egésznek, befejezettnek érezzük. A kortársi túlélőkben egyre jobban kialakul a teljesség tudata a váratlanul megszakadt életpályára vonatkozólag. Valóban, Piskolty munkásságát is teljesnek érezzük. Úgy él emlékezetünkben, mint aki példaadó volt, mert társadalmi kötelezettségét szívesen vállalta s emellett műveiben önmagát is kifejezte. Szerénységénél csak tehetsége és meleg embersége volt nagyobb. Műterme „a boldogság szigete” volt számára. Nem hajszolta az érdekességet, jegyzi meg találóan a róla írott cikkében Bordy András művésztársa, mégis érdekes volt, amit alkotott, mert a művészi kifejezés lehetőségeit mindig a mondanivaló szolgálatába állította. Nagy, figurális képein és portréin az emberek mindennapjai és lelki élete foglalkoztatta. Alakjait néha elrajzolta, megnyújtotta a kifejezés érdekében, vagy éppen erőteljes kontúrral hangsúlyozta. Kompozíciós felépítésének ritmusa harmonikus világot teremt. A színek bársonyos puhaságában, mélységeinek kiaknázásában, zeneiséget sugalló szépségekkel gyönyörködött, főleg utolsó időszakában készült érzelemgazdag és hangulattal telített művein. Ezekből láttam néhányat s ha személyesen nem is találkoztunk kiállításokon és múzeumokban, szívesen álltam meg kiforrt alkotásai előtt.

Piskolty Gábor úgy marad meg emlékezetünkben, ahogyan marosvásárhelyi pályatársai és sok, ma már hírneves festőtanítványa is értékeli: művésznek a javából való volt s amellett őszinte jó barát. „Több évtizedes munkásságával — írja a helyi újság — részt vett városunk,

országunk művészeti életében, műveiben bizonyítva egy rendkívül érzékeny lélek küzdelmét az önmaga kifejezéséért.”

(1971)

Torró Vilmos grafikája